

Wie heeft nog de regie?

Is het erg dat niemand de werkelijke regie heeft over de energiemarkt? Kornelis Blok (1956), wetenschappelijk directeur Ecofys en hoogleraar duurzame energie aan de Universiteit van Utrecht, vindt van niet. “We hebben elke dag toch genoeg brood? In de bakkerssector heeft ook niemand de regie.” Maar als het om het stimuleren van duurzame energie gaat, is de sturende kracht van de Nederlandse overheid beperkt. “De werkelijke regie hierover ligt bij de Europese Unie.”

HET DILEMMA: In Nederland vindt fors nieuwbouw plaats van kolen- en gascentrales en ook zijn er doelstellingen om een percentage energie te verduurzamen, maar niemand bepaalt hoeveel energie er in de toekomst nodig is.

✦ TEKST ASTRID VAN UNEN ✦ FOTOGRAFIE ANNE HAMERS

Energie is een belangrijk product. 5 à 10 Procent van de wereld-economie gaat over energie. Niet voor niks is het een sector die kritisch gevolgd wordt. Het heeft in elk geval de volledige aandacht van Kornelis Blok. Als 28-jarige, pas afgestudeerde natuurkundige richtte hij samen met Ad van Wijk in 1984 Ecofys op, het adviesbureau voor duurzame energie, energiebesparing en klimaatbeleid. “Ecofys is een kennisclub”, definieert Blok simpel. “We waren allebei aan het werk op de universiteit, deden veel onderzoek, maar wilden ook mogelijke veranderingen in de praktijk brengen. Ecofys was vanaf het begin een commercieel bureau. We zochten klanten voor onze experimenten. Bijvoorbeeld het drogen van landbouwproducten. Daarvoor bedachten we een dak, waarmee dat drogen energiezuinig kon plaatsvinden. We experimenteerden met zonne-energie en met hele energiezuinige nieuwbouw. We wilden voorop lopen.”

Ecofys heeft een duidelijke missie: een duurzame energievoorziening voor iedereen. En ook een duidelijke ambitie: de ideeën die ontstonden in de kennisclub moesten ook worden getest in de praktijk. Moederbedrijf Econcert werd opgericht, die naar hartenlust projecten en activiteiten uitvoerde in Nederland, maar ook in andere Europese landen en China. Het meest bekend werd Econcert van het windmolenpark Prinses Amalia voor de kust van IJmuiden. Maar de kredietcrisis bleek onverbiddelijk voor dit bedrijf en in 2009 ging Econcert failliet. Energiebedrijf Eneco, met wie al langer banden waren aangeknoopt, nam delen

van Econcert over. Ecofys bleef actief als onafhankelijk adviesbureau met Eneco als aandeelhouder. Het aantal medewerkers, in hoogtijdagen onder moederbedrijf Econcert zo’n duizend, is teruggebracht naar 250.

Met het vrijgeven van de energiemarkt in de jaren negentig van de vorige eeuw verdween de nationale regie over de productie. De Samenwerkende Elektriciteitsproductiebedrijven ofwel SEP werd opgeheven. “De SEP had vroeger de regie over de elektriciteitsmarkt. Dat was ook formeel zo vastgelegd. Die zorgde voor een gemeenschappelijk elektriciteitsplan of regelde dat er een kabel naar Noorwegen kwam. De SEP had ook een toekomstvisie. Maar na het vrijgeven van de energiemarkt moest de SEP wel opgeheven worden, anders zou er sprake zijn van monopolievorming. Het maken van afspraken tussen concurrenten onderling behoort in een vrije markt tot de verdachte activiteiten.” Nu is er geen centrale planning meer. “Alle energiebedrijven gaan nu zelf kijken wat nodig is, huren adviseurs in, houden hun concurrenten in de gaten en zoeken naar niches waar ze op in kunnen springen. Dat is in feite niet anders dan wat er in andere sectoren gebeurt.”

Wel is er een klein risico van misplanning, van een te grote of een te kleine capaciteit. “Elektriciteit kun je niet opslaan. Je kunt dus geen schip uit Brazilië laten komen met een lading elektriciteit als er tekorten ontstaan. Maar het gebrek aan regie is niet zo’n grote ramp. Tennet is netwerkbeheerder, die zorgt voor de coördinatie. Elk elektriciteitsbedrijf legt elke dag bij Tennet een plan neer, waarin zoveel productie voor zoveel gebruik is opgenomen. Tennet telt op en kijkt of het allemaal klopt. Dus er vindt wel iets van coördinatie plaats. Als een centrale uitvalt, moet Tennet zorgen dat de boel blijft draaien.”

De regie die de overheid zou hebben vóór de liberalisering van de elektriciteitsmarkt moet niet overschat worden, stelt Blok. “De

Ecofys-directeur Blok: “Bij stabiel beleid en voldoende continuïteit van de overheid maken bedrijven extra kosten die ze ook doorberekenen. Duitsland bijvoorbeeld betaalt het minste subsidie op windenergie, juist omdat het energiebeleid zo stabiel is.”

De burgerinitiatiefnemer “Energie is de basisvoorwaarde voor onze welvaart”

Meer dan 45 duizend steunbetuigingen kreeg het burgerinitiatief ‘Nederland krijgt nieuwe energie’. In december 2010 bood het zogenoemde Duurzaamheidsoverleg Politieke Partijen (DOPP) een 34 pagina’s tellend rapport aan de Tweede Kamer aan waarin het opriep tot een Deltawet Nieuwe Energie. In het DOPP werkten leden van de duurzaamheidscommissies samen van zeven partijen: CDA, ChristenUnie, D66, GroenLinks, PvdA, SGP en VVD. In tien punten stelde het DOPP voor hoe Nederland vóór 2050 onafhankelijk kan worden van vervuilende en schaarse energiebronnen.

Het burgerinitiatief werd niet behandeld vanwege ingewikkelde regelinterpretaties. “De onwil spatte ervan af”, zegt initiatiefnemer Marco Witschge en D66-lid. De regeringspartijen lijken zich om duurzaamheid tot nu toe weinig te bekommeren. Ook plannen in de richting van hernieuwbare energie zijn nog weinig ambitieus. Toch laat deze bottom-up beweging voor een daadkrachtige Deltaplan benadering van de energietransitie zich daarmee niet stoppen: het bedrijfsleven heeft inmiddels het estafettestokje overgenomen van de burgers met de oprichting van Stichting Nederland Krijgt Nieuwe Energie. Brancheorganisaties van uiteenlopende sectoren waar onder UNETO-VNI, NLIingenieurs en LTO Nederland bundelen daarin de krachten om het voorstel alsnog aangenomen te krijgen.

Hoe een en ander wordt vormgegeven, is helaas nog de vraag. “Energie is de basisvoorwaarde voor onze welvaart”, stelt Witschge. “Ik vind dat de overheid de verantwoordelijkheid heeft om kaders te scheppen voor een gezond investeringsklimaat op de langere termijn. Dat gaat veel verder dan de komende vier jaar. Elk nieuw kabinet wil zich profileren en komt met eigen invullingen. Dat is heel vervelend voor bedrijven en burgers, want die kunnen daardoor lastig investeren in energiebesparing en duurzame energieopwekking.”

De voorgestelde Deltabenadering van het burgerinitiatief biedt volgens Witschge bij uitstek de basis voor een stabiel energiebeleid met een langetermijnvisie. “De regering zou een Deltacommissie moeten instellen met energie-experts en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven, bij uitstek niet uit de energieproducenten. Energie is een complex en ingewikkeld verhaal. Die deskundigheid vind je niet in Den Haag. Zo’n groep van wijzen kan de overheid adviseren en de regie houden over alle nieuwe initiatieven die moeten leiden tot volledig duurzame energie in Nederland.”

marco.witschge@gmail.com

Kornelis Blok over het ontbreken van regie op energiegebied: “De Nederlandse overheid kiest voor biomassa en wind op het land. Maar de elektriciteitsbedrijven moeten vervolgens zelf kiezen waar ze in investeren.”

- ▶ praktijk was vaak andersom: de bedrijven stuurden de overheid aan. Wat betreft duurzaamheid had de overheid er wel een zachte hand in. Begin jaren negentig, kort voor de liberalisering van de markt, kwam de klimaatverandering op de agenda. Met milieuactieplannen, spaarlampenacties en het stimuleren van windenergie gaf de overheid wel een duw in de richting van duurzaamheid.”

De Nederlandse energiemarkt is overzichtelijk op te delen in vier grote spelers: Essent, dat van het Duitse RWE is. Nuon is inmiddels in handen van het Zweedse Vattenfall. Eneco is zelfstandig en het kleinere Delta ook. Blok: “Er worden nu enkele kolencentrales gebouwd. Nederland is met zijn havens geschikt voor kolencentrales. In Europa wordt het meest geïnvesteerd in windenergie, daarna in aardgas, maar nauwelijks in kolen. Daar springt Nederland in op een vraag.” Het Europees beeld is dat Finland en Frankrijk vooral voor kernenergie kiezen en ook nieuwe centrales bouwen. “Wind heeft al een behoorlijk aandeel, in sommige landen zoals Denemarken al meer dan 20 procent. Het Europese net zit zo in elkaar dat als het in Duitsland, ook goed voor heel veel windenergie, hard waait, dat de energie zo goedkoop is dat je daar liever je energie vandaan haalt. Nederland importeert vooral uit Duitsland en Frankrijk, omdat we voor onszelf nog niet genoeg produceren. Maar de prijs speelt de belangrijkste rol: waar is het goedkoopst? Vooral ’s nachts is dit aan de orde, als de buitenlandse centrales goedkoper aanbieden dan de Nederlandse.”

“Het grote verwijt van de ontwikkelaars van duurzame energie en de elektriciteitsbedrijven is dat het overheidsbeleid hollen of stilstaan is”

Hoeveel energie consumenten over 25 jaar nodig hebben, weet niemand, zegt Blok. “Energiebedrijven maken er wel prognoses van, maar dat doet ieder voor zich. Ze hebben natuurlijk hun eigen klanten waaruit ze kunnen afmeten hoeveel er gebruikt wordt. Maar je weet ook niet hoe het over tien jaar is. Er zijn allerlei invloedfactoren, zoals een zuiniger gebruik van energie, maar ook een Europese doelstelling, dat de energie in de EU in 2020 voor 20 procent groen moet zijn (Nederland 14 procent). Voor elektriciteit zal het aandeel groen nog groter zijn, tussen de 30 en 40 procent. Hier moet de Nederlandse overheid wel zelf de regie in houden. Dat doet ze ook, maar de vraag is of we de doelstellingen halen. De Nederlandse overheid kiest voor biomassa en wind op het land. Maar de elektriciteitsbedrijven moeten vervolgens zelf kiezen waar ze in investeren.”

Vroeger was er de SDE-regeling, de subsidieregeling duurzame energieproductie. Deze stimuleerde de productie van duurzame elektriciteit. Deze regeling werd door het Rijk betaald. Binnenkort is er de SDE+, waarin het principe hetzelfde blijft. Een ondernemer die elektriciteit produceert, en daarbij het milieu niet of nauwelijks belast, kan vanaf 1 juli 2011 in aanmerking komen voor de subsidie. Alleen wordt deze subsidie wel door de elektriciteitsverbruikers betaald, uit een opslag op de elektriciteitsrekening.

Tot zover allemaal heel helder. Maar, stelt Blok: “Het grote verwijt van de ontwikkelaars van duurzame energie en de elektriciteitsbedrijven is dat het overheidsbeleid hollen of stilstaan is. Dat maakt de markt onrustig en ook relatief duur. Bij stabiel beleid en voldoende continuïteit maken bedrijven extra kosten die ze ook doorberekenen. Duitsland bijvoorbeeld betaalt de minste subsidie op windenergie, juist omdat het energiebeleid zo stabiel is. Iedereen weet waar hij aan toe is, dus zijn de investeringsrisico’s laag.”

Het beeld van de lange termijn in Europa is volgens Blok dat we in 2050 geheel af moeten zijn van fossiele brandstoffen. “Daar werkt iedereen in principe naartoe. Daar moeten de overheden de goede condities voor scheppen, dat gebeurt bijvoorbeeld door het emissiehandel. Maar dat is wat anders dan regie, het is geen centrale planning. In de bakkerssector is er ook geen regie over het aantal broden en toch is er elke dag weer brood. Als Albert Heijn elke dag om drie uur ’s middags geen brood meer heeft, gaan ze meer inkopen.”

Zo gaat het met de elektriciteitsbedrijven ook: ze bouwen vanzelf centrales bij als ze de vraag zien toenemen. “Als je me vraagt wie nu echt de regie heeft, dan zeg ik: de Europese Unie. Dat geldt voor de terugdringing van de CO₂-uitstoot en dat geldt voor de verduurzaming van de energie. Er ligt een duurzaamheidsplan voor 2020, daar kan geen enkele lidstaat aan ontkomen. De doelstellingen per land zijn bindend en dat wordt uiterst serieus genomen.” ■

k.blok@ecofys.com

De warmtedeskundige “Nederland moet meer inzetten op duurzame warmte”

Nee, over particuliere initiatieven richting duurzame energie heeft niemand de regie. “Maar zodra een project het individuele huis overstijgt, komt er meestal subsidie bij kijken en weet de overheid wat er gebeurt. Dus met gebrek aan regie valt het wel mee”, stelt energiedeskundige Klaas de Jong. Hij is oprichter van de Stichting Warmtenetwerk, een breed samengesteld platform, dat het gebruik van fossiele energie en de uitstoot van broeikasgassen wil verminderen door bevordering van collectieve warmte- en koudnetten. En hij beheert het eigen bedrijf Energieprojecten, dat zo neutraal mogelijk kennis van duurzame energietechnologie overdraagt.

“De grootste slagen in het streven naar verduurzaming van elektriciteit en energie zijn te halen bij de industrie, de utiliteitsbouw en de glastuinbouw”, zegt De Jong. “Zonder subsidie van de overheid komt er nauwelijks iets van de grond. En de Nederlandse overheid stelt wel elk jaar een pot met geld ter beschikking, ook al is onze regeling minder effectief dan de Duitse.” Maar ook daar ziet hij de noodzaak voor het bijstellen van beleid. “Je kunt niet onbeperkt dure vormen van duurzame energie blijven subsidiëren. Zonne-energie is vier keer zo duur als windenergie. Daar zijn ze in Duitsland inmiddels ook achter.” Nederland zit zwaar in de achterhoede als het gaat om de Europese doelstellingen voor duurzame energie. “Om het doel te halen, moeten we meer gaan inzetten op duurzame warmte”, zegt De Jong. “Er zijn nu plannen om volgend jaar subsidie voor productie van warmte te verstrekken. De kosten worden dan omgeslagen op de gebruikers, net als bij de SDE+-regeling voor duurzame elektriciteit en ‘groen’ gas. Daarmee zijn wel slagen te halen.”

Of Nederland de doelstelling van 14 procent duurzame energie in 2020 gaat halen? “Voorlopig moet daar nog heel hard aan gewerkt worden. We zitten nog onder de 4 procent aan duurzame energie en we hebben nog maar negen jaar te gaan. Het wordt dus spannend. Maar we moeten niet alleen naar de overheid kijken, ook wijzelf hebben hierin een aandeel. Allerlei bedrijven en particulieren konden in de afgelopen jaren subsidie op duurzame energieprojecten aanvragen. Dat gebeurde ook massaal, waardoor sommigen achter het net visten, omdat de jaarlijkse gelden al gereserveerd waren. Maar vervolgens voerden sommigen hun plannen niet uit, waardoor er toch weer geld overbleef. We klagen graag, maar veel initiatieven gaan door gebrek aan daadkracht niet door. Dat mogen we ook onszelf aanrekenen.”

idee@energieprojecten.com